

КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНКА НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

У цій статті розглядаються сучасні проблеми контролю та оцінки навчальних досягнень учнів, підходи та пропозиції щодо пошуків ефективних шляхів удосконалення систем перевірки та обліку успішності учнів. Обґрунтовано систему контролю та оцінки знань, умінь та навичок учнів, яка відповідає сучасним вимогам організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.

Навчальні досягнення учнів це не тільки знання, отримані ними в процесі вивчення тієї чи іншої дисципліни, але й вміння та навички, які не відділені від носія й не усупільнені в інформаційному середовищі. Їх контроль є важливою проблемою теорії і практики навчання. Власні знання людини – результат процесів її індивідуального пізнання, включаючи навчання. Тому так важливо крім поточних оцінок (за М. Мамардашвілі знання – це те що є тут і в даний час) створити умови для підсумкового становлення навчальних досягнень школярів.

Різні аспекти проблеми, що розглядається досліджувалися Я.А. Коменським, Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, А.В. Дістервегом, К.Д. Ушинським, А.С. Макаренком, В.О. Сухомлинським та іншими. Підготовка студентів до різних видів професійної діяльності, у тому числі до оцінювальної, знайшла своє відображення в роботах таких дослідників, як В.М. Володько, Н.І. Клокар, Л.В. Кондрашова, О.М. Пехота, Є.С. Рабунський, С.О. Сисоєва, І.Е. Унт. Відповідні аспекти в межах професіограми майбутнього вчителя актуалізовані О.В. Киричук, В.О. Сластьоновим, О.І. Щербаковим.

Проте, варто зазначити, що проблема оцінювання навчальних досягнень учнів не втратила своєї актуальності й на сьогодні. Зміна змісту, форм та методів навчання, збільшення ролі самостійної роботи вихованців, можливість їх широкого доступу до джерел інформації не могли не змінити відношення до особливостей контролю результатів навчальної діяльності як учнів, так і вчителів. У цій статті на основі історичного матеріалу ми прослідкуємо аспекти використання системи контролю знань, умінь і навичок у різні періоди функціонування вітчизняної школи.

Потрібно зазначити, що система оцінювання результатів навчальної діяльності вихованців має багату історію. Уже в Києво-Могилянській академії оцінки навчальної діяльності та здібностей учнів були такими: "весьма прилежен", "весьма понятен и надёжен", "добронадёжный", "хорош", "зело доброго учения", "очень добр", "добр, рачителен", "весьма средствен", "ниже средствен", "ниже средствен, плох", "неизрядного успеха", "весьма умеренного успеха", "понятен, но неприлежен", "понятен, но ленив", "прилежен, но тупого понятия", "понятен, но весьма нерадив", "не худо успеваает", "не худ", "не совсем худ", "малого успеха", "непонятен", "не совсем туп", "туп и непонятен", "туп", "очень тул". У школах дореволюційної Росії спостерігалися різні підходи до оцінки знань та умінь учнів. Так, наприклад, відповідно до статуту Міністерства Освіти 1804 р., з кожної дисципліни директор визначав певне число кульок для з'ясування рівня знань школярів. Найвищий рівень успішності дорівнював 90 кулькам. За статусом 1818 року рівень знань учнів характеризувався уже чотирибальною цифровою системою ("4", "3", "2", "1"). Наприкінці XIX початку XX століття в дипломах та атестатах з'являються такі терміни оцінювання як "відмінно", "вельми добре", "добре", "досить добре", "посередньо", "слабо". Поширювалася також п'ятибальна, семибальна, дванадцятибальна шкала констатації навчальних досягнень учнів.

В історичному плані в дореволюційній школі контроль знань нерідко був засобом відбору учнів для подальшого навчання й використовувався іноді для адміністративного впливу на учнів та вчителів. Закономірною реакцією перших діячів радянської школи була думка, що такий контроль варто відкинути і звільнити школу від цієї тяжкої спадщини [1: 97]. За радянських часів, з перших днів існування радянської школи, вчителі, організовуючи педагогічний процес навчання, вивчали особливості формування, насамперед, знань учнів. У цілому, контроль навчальних досягнень учнів і визначення функції цієї важливої частини процесу навчання були різними на різних етапах науково обґрунтованої та практикоорієнтованої діяльності. У перші роки існування радянської школи, початок 20-х років XX століття, певний вплив на її функціонування мали такі педагогічні судження як теорія "вільного виховання", прихильниками якої були К.Н. Вентцель, Е. Кей, О.І. Пискунов, Л.М. Толстой. Вона була направлена проти будь-якого подавлення дитини, проти регламентації всіх сторін життя та поведінки підопічних, визначення змісту навчання проти їх волі. Змінюючи попередні педагогічні устої, працівники освіти й вчителі допускали іноді й помилки, які згодом усувалися в процесі творчої роботи (захоплення комплексними програмами; механічне перенесення досвіду інших країн, зокрема шкіл США; використання групово-бригадних форм оцінки знань і умінь учнів тощо). Шкільна практика актуалізувала необхідність систематичного контролю знань учнів, і вже в 1920-1921 навчальному році в школах ряду губерній широко практикувалися такі форми перевірки знань: співбесіди, репетиції, заліки [2: 300]. Органи народної освіти офіційно закликали визнати необхідність контролю знань учнів і запропонували ввести замість старих форм перевірки знань учнів – нові, основані на даних дитячої психології та проаналізованого на теоретичних засадах змісту навчального процесу. Пошуки тривали, виникали нові погляди на структуру навчально-виховного процесу, але чіткі рекомендації щодо перевірки й обліку навчальних досягнень формувалися поступово. Окремі педагоги (О. Ерн, С. Миропольський, І. Рашевський, О. Странолюбський та ін.) пропонували звільнити дітей від надмірної опіки контролю з боку вчителя, підкреслюючи, що пролетарська школа повинна поставити на перший план активний самоконтроль учнями

своїх знань, умінь і навичок. Інші (К. Сент-Ілер, М. Рембрович) вважали, що контроль і оцінку знань має насамперед здійснювати вчитель; проводити її слід систематично. Методика проведення контролю й оцінки знань мала відповідати суті процесу навчання. У 1924-1925 роках відділи народної освіти почали запроваджувати в школах тести, вважаючи їх найдосконалішою формою перевірки результатів навчальної діяльності учнів. Уперше застосування тестів успішності на Україні здійснили: Центральна комісія при методкомітеті Головної освіти України; дослідна станція Головного соціального управління України; комісія методкомітету політосвіти України та деякі вузи м. Харкова. Центральна комісія створила й перевірила в 1924-24 і 1925-26 навчальних роках ефективність тестів із поліграмоти, арифметики, алгебри, графіки, граматики, швидкості читання. Проте тестова перевірка знань масово не використовувалася в роботі всіх шкіл країни. Тестування не вийшло за межі окремих шкіл, головним чином дослідно-показових, оскільки було визнано шкідливим педагогічним методом. Великого значення для розв'язання проблеми контролю знань учнів набуло виконання Постанови уряду від 5 вересня 1931 року "Про початкову і середню школу". Постановою "Про навчальні програми і режим у початковій і середній школі" від 25 серпня 1932р. вказано на особливості неправильних концепцій навчання. Ці постанови привернули увагу вчителів на необхідність систематичної поточної перевірки знань учнів. Було визнано: основою оцінки успішності учнів має бути не суб'єктивне спостереження, а об'єктивна перевірка результатів їх навчальної роботи. У радянській школі продовжувалися пошуки критеріїв і форм оцінки знань, умінь та навичок учнів [3: 75]. Відповіді учнів характеризувалися як "задовільно" і "незадовільно". Переведення учнів із класу в клас відбувалося на основі досягнутих успіхів та відгуків педагогічної ради. У 1935 р. повернулися до п'ятибальної словесної оцінки знань учнів: "відмінно", "добре", "посередньо", "погано", "дуже погано". На початку 1944-1945 навчального року словесна система була замінена цифровою ("5", "4", "3", "2", "1").

У післявоєнні роки в педагогічній літературі друкується значна кількість статей з питань організації перевірки знань учнів, а в 1953 році редакція журналу "Советская педагогика" розпочала спеціальну дискусію з цього питання. Ця тема стала предметом дослідження таких відомих вчених як Б.Г. Анан'єв, Ш.О. Амонашвілі, О.С. Богданова, М.О. Данілов, Б.П. Єсіпов та інших. Перед педагогічною наукою постало завдання розвивати далі теорію та практику навчання на основі творчого використання минулого досвіду, уникаючи непотрібного повторення пройдених етапів та помилок. Дійсно, у справі перебудови та вдосконалення методів навчання й контролю навчальних досягнень учнів отримані значні результати. На початку 60-х років попереднього століття, після того, як журнал "Народное образование" відкрив на своїх сторінках дискусію з питання про структуру уроку, опублікувавши статтю К.О. Москаленка, намітилася певна тенденція перебудови існуючої системи контролю знань. Засудження поширеного чотириетапного шаблонного уроку з гіпертрофованим опитуванням певною мірою стимулювало творчу думку вчителів щодо пошуку шляхів урізноманітнення навчального процесу, підвищення ефективності уроку. В практику роботи окремих вчителів увійшло вивільнення часу уроку, що нерационально використовувалася, для перевірки домашніх завдань і довготривалого опитування учнів. Проте одностороннє застосування поурочного балу, нехтування іншими методами перевірки знань створили загрозу формування певної недооцінки ґрунтовної перевірки знань учнів.

За ініціативою С.Ф. Сухорського в 70-х роках в Україні була проведена значна робота по впровадженню в шкільну практику тематичної системи контролю й оцінки успішності учнів. Нагромаджено певний позитивний досвід здійснення тематичного контролю за успішністю учнів, раціоналізації методів перевірки, широкого застосування усної та письмової перевірки знань і умінь учнів, методів їх графічної й тестової перевірки. На кінець 70-х років з метою введення більш раціонального варіанту облікового документу, ніж шкільний класний журнал, студентський та викладацький склад Львівського державного університету під керівництвом С.Ф.Сухорського працює над створенням "Облікової книжки учня". У ній виділялися сторінки для обліку успішності з кожного предмету; обліку виконання громадських доручень; суспільно-корисної праці й самообслуговування; записів класного керівника; причин відсутності вихованця в школі; оцінки діяльності учня за кожний день. У школах Ленінського району м. Львова проводиться експериментальна апробація "Облікової книжки учня". Проте широкої популярності серед педагогічних колективів вона так і не здобула. У 1996 році Сухорський повернувся до цієї проблеми на сторінках щомісячного науково-педагогічного журналу "Рідна школа", паралельно розглядаючи також питання самоконтролю й самооцінки учнями знань. Зазначалося, що вміння перевіряти себе, аналізувати наслідки своєї роботи, робити з цього належні висновки належить до найважливіших навчальних умінь.

У 1993 р. діапазон оцінювання успішності звузили до чотирибальної системи ("5", "4", "3", "2").

Педагогам відомо: одна й та ж оцінка має різне значення навіть у 2-х учнів. В одного, наприклад, "четвірка" – ближче до "п'ятірки", а в іншого – це майже "трійка". Черкаські вчителі й дослідники Л.І. Прокопенко та Т.Л. Тевлін запропонували стобальну систему оцінки знань, зокрема для старшокласників. Вони обґрунтовують таке нововведення тим, що така система дає змогу учням самим коригувати рівень вивчення окремих навчальних предметів. У цілому стобальна оцінка знань, умінь і навичок отримала схвалення вчительської громадськості Черкас на міському семінарі в травні 1992 року. Вважається, що нові шкали оцінювання, збільшуючись в інтервалі, підвищують поріг "чутливості", а також дають змогу викладачеві деталізувати вивчення навчального матеріалу з метою контролю [4: 86].

За останні роки широкого використання набули тести, як одна із форм перевірки засвоєння учбового матеріалу. Тести – це завдання специфічної форми, які дозволяють оцінити ступінь оволодіння учнями навчального матеріалу. Однією з найбільш важливих переваг тестового контролю вважається висока ступінь об'єктивності виставлення оцінок, так як надається можливість точного підрахунку правильних і неправильних відповідей [5: 44]. Використання тестів у процесі навчання є одним із раціональних доповнень до методів перевірки знань, умінь та навичок учнів. Тести є також відмінним засобом індивідуалізації навчання, так як

враховуються психологічні особливості учнів. Та, на жаль, у вітчизняних навчальних закладах досить рідко й не систематично використовується тестування для оцінки знань учнів. У закордонній практиці цей метод педагогічної діагностики використовується безпосередньо в шкільній практиці [6: 32].

Як бачимо, існує багато підходів та пропозицій щодо пошуків ефективних шляхів удосконалення систем перевірки та обліку успішності учнів. Назріла потреба в цілісній розробці цієї проблеми й обґрунтування системи контролю та оцінки знань, умінь та навичок учнів, яка б відповідала сучасним вимогам організації навчального процесу. Це питання і є темою нашого дослідження.

Останнім часом у педагогічній літературі, як вітчизняній, так і в зарубіжній, актуалізується рейтингова система оцінювання знань учнів. Однією з її особливостей є можливість використовувати попередню кількість опитаних балів не лише на екзаменах та заліках; при цьому забезпечується більша гнучкість в оцінці знань, умінь та навичок. Вважаємо дослідження розв'язання відповідних практичних завдань в системі ЗОШ своєчасним і перспективним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Китайгородська Г.О. Контроль знань у курсі хімії у профільних класах // Хімія (Шкільний світ). – 2004. – №31. – 76-82 с.
2. Біохімія. Тестовий контроль знань: Навч. посібник / Кучеренко М.Є., Пащенко О.Ю., Туряниця І.М. та ін. – К.: Либідь, 1995. – 344 с.
3. Полякова А.А. Рейтинговая система контроля и оценки знаний по педагогика: Практикум для педагогов, студентов и учащихся. – М.: Моск. гор. пед. об-во, 2000. – 96 с.
4. Методичні рекомендації з організації тестового контролю освітньо-професійної підготовки вчителя / Відповід. ред. В.В. Грубінко. – Тернопіль: ТНПУ, 2004. – 100 с.
5. Машталер Г. Тематична атестація – новий підхід до контролю й оцінювання навчальних здобутків учнів //Українська література в загальноосвітній школі: Науково-методичний журнал. – Київ, 2004. – №9. – С. 42-45.
6. Яценко В. Система контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів. Історичний аспект // Географія та основи економіки в школі. – 2002. №6. - С. 31 - 33.

Матеріал надійшов до редакції 18.05. 2007 р.

Буханевич Н.В. Контроль и оценивание учебных достижений учеников.

В статье рассматриваются современные проблемы контроля и оценивания учебных достижений учеников, подходы и предложения на счет поиска эффективных путей усовершенствования систем проверки та учета успеваемости учеников. Обоснована система контроля и оценки знаний, умений и навыков учеников, которая бы отвечала современным условиям организации учебно-воспитательного процесса в общеобразовательной школе.

Bukhanevich N.V. The control and estimation of pupils' educational achievements.

The article deals with the modern problems of control and estimation of pupil' educational achievements, approaches and suggestions for searching the effective means of the improving the systems of pupils' progress checking and calculation. The system of control and estimations of pupils' knowledge, skills and experience, which corresponds to modern conditions of bringing up and educational process organization in the school, is substantiated.